

יסוד חיוב ערב

איתא בקידושין :

"אמר רבא : תן מנה לפלוני ואתקדש אני לך מקודשת מדין ערב. ערב לאו אע"ג דלא מטי הנאה לידיה קא משעביד נפשיה, האי איתתא נמי אע"ג דלא מטי הנאה לידיה קא משעבדא ומקניא נפשה".

(קידושין ו :)

ויש לעיין מהו יסוד חיוב הערב, וע"פ השיטות השונות נסביר את הדימוי בין "תן מנה לפלוני" לדין ערב.

שיטת תוס'

כותב התוס' בב"מ על מה דאיתא שם דאין ריבית להקדש, וז"ל :

"אם נתן ק' זוזי לאדם שיחזיר להקדש מאה ועשרים אסור, דאפילו מדאורייתא נראה דאסור, **דחשיב כאילו מקבל מלוה עצמו** כמו (קידושין ז.). תן מנה לפלוני ואקדש אני לך דמקודשת מדין ערב **דחשיב כאילו קבלה ממנו**".

(ב"מ נו : ד"ה : "מספק")

אם אדם אומר תן להקדש בשבילי חשיב כאילו הוא קיבל ולא ההקדש.

וכ"כ התוס' בב"מ לגבי ריבית לנכרי, וז"ל :

"כיוון דמלוה מעותיו לחבירו כדי שיפרע לנכרי ריבית בשבילו פשיטא דהוי ריבית, דאפילו לא היה המלוה חייב לנכרי ריבית כיוון דמשכר הלוואה נותן לנכרי הריבית ע"פ המלוה הרי הוא כנותן למלוה עצמו מדין ערב בפ"ק דקידושין (ז.).".

(ב"מ עא : בד"ה : "מצארי")

וכ"כ התוס' במנחות (צ : ד"ה : "וארבע") עיי"ש.

משמע בתוס', שיסוד חיובו של הערב הוא שהערבות נחשבת כאילו הערב קיבל את הכסף שהלווה קיבל. דכיוון שע"פ דיבורו הלך המלווה ללווה, הרי שקבלת הלווה נחשבת כאילו הערב עצמו קיבל. וזה ניתן ללמוד מסוגייתנו מדין "תן מנה לפלוני ואתקדש אני לך מקודשת". דאמנם לא קיבלה כלום מ"מ נחשב קבלת הכסף שפלוני קיבל עפ"י ציוויה כאילו היא בעצמה קיבלה. מכאן לומדים תוס', שאם המלוה אמר ללווה שיתן ריבית להקדש או לנכרי נחשב כאילו שהוא בעצמו קיבל, ולכן הוי ריבית אפי' מהתורה ואסור.

שיטת הרשב"ם

הגמ' ב"ב אומרת:

"אמר אמימר: ערב דמשתעבד - מחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי. לרבי יוסי דאמר אסמכתא קניא - ערב משתעבד, לרבי יהודה דאמר אסמכתא לא קניא - ערב לא משתעבד. אייל ר"א לאמימר הא מעשים שבכל יום דאסמכתא לא קניא וערב משתעבד? אלא אמר ר"א **בהוא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשתעבד נפשיה**".

(ב"ב קעג:)

מסביר הרשב"ם:

"גמר ומשתעבד בלב שלם ושליחותא דערב קא עביד מלוה כאילו הוא עצמו הלווה".

(ד"ה: "גמר")

הקצות (קכט, סק"א) למד מדבריו שיסוד חיוב הערב הוא שהמלווה הוא שליח הערב בנתינת הכסף ללווה, ולכן חייב הערב, דכאילו המלווה בא בשליחותו, ולכן הוא אחראי וחייב¹.

עפ"י מיישב הקצות את מש"כ הש"ך (קכט, סק"ו) דאם כתב בכתב ידו "כל מי שיתנדב להלוות לפלוני כך ממון אני נכנס עבורו ערב קבלן", לא הוי ערב כיוון דלא אמר בלשון ציווי. וקשה, הרי הלכה היא באומר "כל הזן את אשתי אינו מפסיד" דחייב לשלם למרות שאינו שלוחו דלא ציווהו? ותירץ הקצות ע"פ הרשב"ם, דחיוב הערב הוא משום שהמלווה הוי שלוחו של הערב. ולכן, אם לא אמר בלשון ציווי ממילא אינו שלוחו וליכא דין ערב.

א"כ שיטת הרשב"ם הפוכה משיטת תוס'. דלתוס' דין ערב הוא דקבלת הלווה כקבלת הערב, ולרשב"ם נתינת המלוה כנתינת הערב. ולפי הרשב"ם יתכן שמותר להלוות לאדם ע"מ שיתן ריבית להקדש ובניגוד לתוס'.

שיטת הריטב"א

הגמ' בב"מ אומרת:

"אמר רב תמא האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למיזבן ליה חמרא ופשע ולא זבין ליה משלם ליה כדקא אזיל אפרוותא דזולשפט וכו'".

(ב"מ עג:)

¹ הקצות נתפס לשיטת הרשב"ם ואינו מביא את התוס', ולומד כך גם בשיטת הרמב"ם. וצ"ע דהרי הרמב"ם אינו לומד כן את דין ערב, עיין לקמן.

אדם נתן כסף לחבירו לקנות יין במכירה כללית זולה, ופשע ולא קנה, צריך לשלם לו על ההפסד שגרם לו.

והקשה הריטב"א (מובא בשטמ"ק), דקי"ל המבטל כיסו של חבירו כגון אדם הלוקח שור של חבירו ולא נותן לו לעבוד, פטור² (ירושלמי, פ"ה, ה"ג) דהוי גרמא, ומאי שנא הכא שחייב?

ומתרץ הריטב"א בשם מורו, וז"ל:

"דהכא אע"פ שלא קיבל עליו תשלומין כלל, כיוון שנתן לו מעותיו ליקח לו סחורתו, ואלמלא הוא לוקח ע"י עצמו או ע"י אחרים, אלא שזה הבטחתו שיקח לו וסמך עליו ונתן לו מעותיו על דעת כן, הרי הוא חייב לשלם לו מה שהפסיד בהבטחתו, **דבההיא הנאה דסמך עליה ונותן לו ממונו משתעבד ליה מדין ערב**".

כלומר, כאן שנתן לו את הכסף וסמך עליו, משתעבד מדין ערב וחייב.

ומוסיף הריטב"א:

"וזה ענין שכירות פועלים דפירקין דלקמן שחייבים לשלם לבעה"ב מה שמפסיד כשחזרו בהן או שבעה"ב חייב לשלם מה שמפסידים, דכיוון שסמכו זע"ז נתחייבו זל"ז במה שמפסיד על פיו".

מבואר בריטב"א ביסוד חיוב ערב, דאע"פ שלא קיבל על עצמו בפירוש לשלם מ"מ כיון דסמך עליה משתעבד ליה, וזה גם יסוד דין שכירות פעלים (וכ"כ הריטב"א בקידושין).

מחלוקת הראשונים בהסבר הגמ' בב"ב

ונראה שנחלקו הראשונים הנ"ל כיצד להסביר את הגמ' בב"ב (המוזכרת לעיל), דערב משתעבד בההוא הנאה וכו'. דלריטב"א זהו גופא יסוד החיוב של הערב בההוא הנאה דסומך עליו, ואילו לתוס' ולרשב"ם "ההוא הנאה" רק בא להוציא מדין אסמכתא, דמחמת "ההוא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשתעבד נפשיה" לא חשיב לאסמכתא, אך יסוד חיובו הוא דנחשב או כנתינת המלוה כאילו הוא שליחו של הערב וכפירוש רשב"ם, או דקבלת הלוה נחשבת כקבלת הערב לשיטת תוס'.

2. חוץ מהמבטל אדם עצמו "דהדקיה באינדרונא" (ב"ק פה:). שסגר את האדם בחדר, שחייב מדין שבת "רק שבתו יתן". באדם גילתה תורה שיש חיוב שבת - דמי בטלה, והגמ' ב"ק (שם) אומרת ששבת חיוב עצמאי וכן ריפוי וכו' (קצות שלג, ב).

שיטת הרמב"ם

כותב הרמב"ם בהלכות מכירה, וז"ל:

"המחייב עצמו בממון לאחר בלא תנאי כלל אע"פ שלא היה חייב לו כלום **הרי זה חייב, שדבר זה מתנה הוא ואינו אסמכתא וכו' כמו שישתעבד הערב**".

(ה'ל' מכירה פ"א ה"ט"ו)

וכן פסק השו"ע (סימן מא, א).

משמע ברמב"ם (וכמו שהבין בדבריו המחנה אפרים, ריש הלכות ערב) שישוד חיוב ערב הוא מחמת התחייבותו לשלם, ומועילה התחייבות כזאת. ומכאן לומד הרמב"ם שאדם יכול להתחייב לחברו אע"פ שאינו חייב לו כלום.

ולשיטתו צ"ל כתוס' וכרשב"ם ש"בההוא הנאה" שבב"ב הוא רק לאפוקי מדין אסמכתא, דס"ד לומר דלא גמר נפשיה לשעבודיה, דסבר שיפרענו הלווה, קמ"ל בההוא הנאה וכו'.

הקצות (סימן מ) רצה ללמוד בשיטת הרמב"ם, דמה שיכול אדם להתחייב לחבירו אף שאינו חייב לו כלום הוא מדין קנין אודיתא.

וקשה, דמפורש כתב הרמב"ם: "כמו שישתעבד הערב", ובערב א"א לומר שחיובו מדין קנין אודיתא וכמשי"כ הקצות בעצמו. ועוד, שמשמע מהרמב"ם בהלכות זכיה (פ"ט ה"ט) שסובר שאודיתא אינו קנין.

ולכן נראה שהרמב"ם לומד שיכול אדם להתחייב לחבירו, מדין ערב, דערב חיובו הוא מחמת התחייבותו.

וא"כ סובר הרמב"ם דלא כתוס' והרשב"ם והריטב"א, אלא שיכול אדם להתחייב אף שאינו חייב.

המחנה אפרים מקשה על הרמב"ם מסוגייתנו "תן מנה לפלוני ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב". ואם לפי הרמב"ם יסוד חיוב ערב הוא משום שהתחייב, א"כ איך אפשר ללמוד מזה לענין קידושין? מה שייך התחייבות לקידושין? הרי בלי שתקבל האשה כסף אינה מתקדשת?

אולם עיין ברמב"ם בדין זה של תן מנה לפלוני, וז"ל:

"האשה שאמרה תן **דינר** לפלוני **מתנה** ואתקדש אני לך ונתן ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת מתנה זו שנתתי על פיך הרי זה מקודשת. אע"פ שלא הגיע לה כלום הרי **נהנית ברצונה שנעשה** ונהנה פלוני בגללה".

(ה'ל' אישות פ"ה הכ"א)

הרמב"ם מפרש דין זה דמקודשת מחמת ההנאה **שנהנית ברצונה שנעשה**. דהרמב"ם סובר דחיוב ערב הוא מחמת התחייבותו, ויכול אדם להתחייב אף שאינו חייב. ולכן א"א להסביר שמטעם זה יהיה קידושין בתן מנה לפלוני, דלא מועיל בזה התחייבות.

לכן מפרש הרמב"ם שהקידושין הם מחמת שנהנית, ולמד מערב דחייב מחמת ההיא הנאה וכו', דאל"ה הוי אסמכתא.

נפק"מ

והנה בגמ' אמרינן "תן מנה לפלוני", אולם ברמב"ם נקט "האשה שאמרה תן דינר לפלוני", שינה הרמב"ם מְמַנָּה לדינר. וצ"ע מה הדין כשאמרה לו תן פרוטה לפלוני האם גם בזה מקודשת?

וראה בריטב"א בקידושין שכתב:

"הכא נמי אע"ג דלא מטי לידה הנאת מנה עצמו מיקניא נפשה בההוא הנאה דשויא פרוטה דיהיב מנה לפלוני בדיבוריה".

משמע שהנאה שנהנה פלוני בגללה שווה פחות מערך הדבר שנתן לפלוני, וא"כ באמרה לו תן פרוטה לפלוני אינה מקודשת, דההנאה שנהנית שווה פחות משווה פרוטה. וצ"ע מהו השיעור המדויק שצריך לתת ע"י דיבורה, בגמ' נקטו מנה, וברמב"ם דינר. אבל ודאי שלרמב"ם לא יועיל שיתן פרוטה לפלוני. והרמב"ם שינה מְמַנָּה לדינר להדגיש את הענין שמקודשת בגלל הנאה. אמנם לפי שיטת התוס' שכל מה שפלוני קיבל נחשב כאילו האשה עצמה קיבלה, א"כ לכאורה אף בנתן פרוטה לפלוני על פיה ג"כ תתקדש.

ברמב"ם כתוב: "האשה שאמרה תן דינר לפלוני מתנה", ובגמ' אין הלשון "מתנה". ונראה, שלתוס' שסובר שמתקדשת משום שקבלת האחר כקבלתה היא, א"כ כשאמרה לו תן דינר לפלוני מתנה הרי אין זה כסף קידושין אלא מתנה בעלמא, ויתכן שלא תהא מקודשת. ולשיטת התוס' מיירי שנתן לו על פיה כסף סתם ולא פירשה לשם מתנה. והרמב"ם לשיטתו שהקידושין משום ההנאה שנתן לו על פיה ונהנית ברצונה שנעשה, א"כ גם באומרת "מתנה" מקודשת.

אלא שצ"ע מדוע צריך ללמוד זאת מערב, והרי "שחוק לפני, רקוד לפני" הוי הנאה דחשובה ככסף, ומה צריך ללמוד זאת מערב (קשה גם על הריטב"א)? וצ"ל, שמוכיח מערב שהנאה כזו שנעשית רצונה גם זו נחשבת להנאה, וזה א"א ללמוד מ"שחוק לפני". וזה למדים מערב, לריטב"א - מעצם חיוב הערב, ולרמב"ם - ממה דלא הוי אסמכתא.

